

VLADIMIR

BAKARIĆ

1

2

3

Život i rad Vladimira Bakarića već pripadaju povijesti komunističkog pokreta i socijalsitičke misli i prakse u Hrvatskoj i Jugoslaviji. No, oni zrače i u našoj sadašnjosti, a ostatak je inspirativni i u doglednoj budućnosti.

Vladimir Bakarić – u to smo se mogli osvjedočiti i u ove četiri godine protekle od njegove smrti – jedna je od naj-snažnijih i najkreativnijih ličnosti koje su dale pečat Titovoj epohi naše socijalističke revolucije.

Bio je misaon čovjek, marksista s velikom sposobnošću pronicanja u društvena zbivanja, čovjek klasične naobrazbe i veliki erudita s radoznavošću za sve novo u društvu i svijetu, humana i demokratična ličnost. U svakom trenutku svog života i rada ponašao se kao disciplinirani borac našeg radničkog pokreta i kao samozatajni intelektualac koji je ne samo prihvatio Marxovu analizu historijskog razvoja čovječanstva i viziju asocijacije slobodnih proizvođača već, djelujući u konkretnim uvjetima pripremanja i izvođenju socijalističke revolucije i početnog razvoja socijalizma u seljačkoj zemlji na periferiji Evrope, i dao nemali osobni doprinos suvremenoj marksističkoj misli u svjetskim razmjerima.

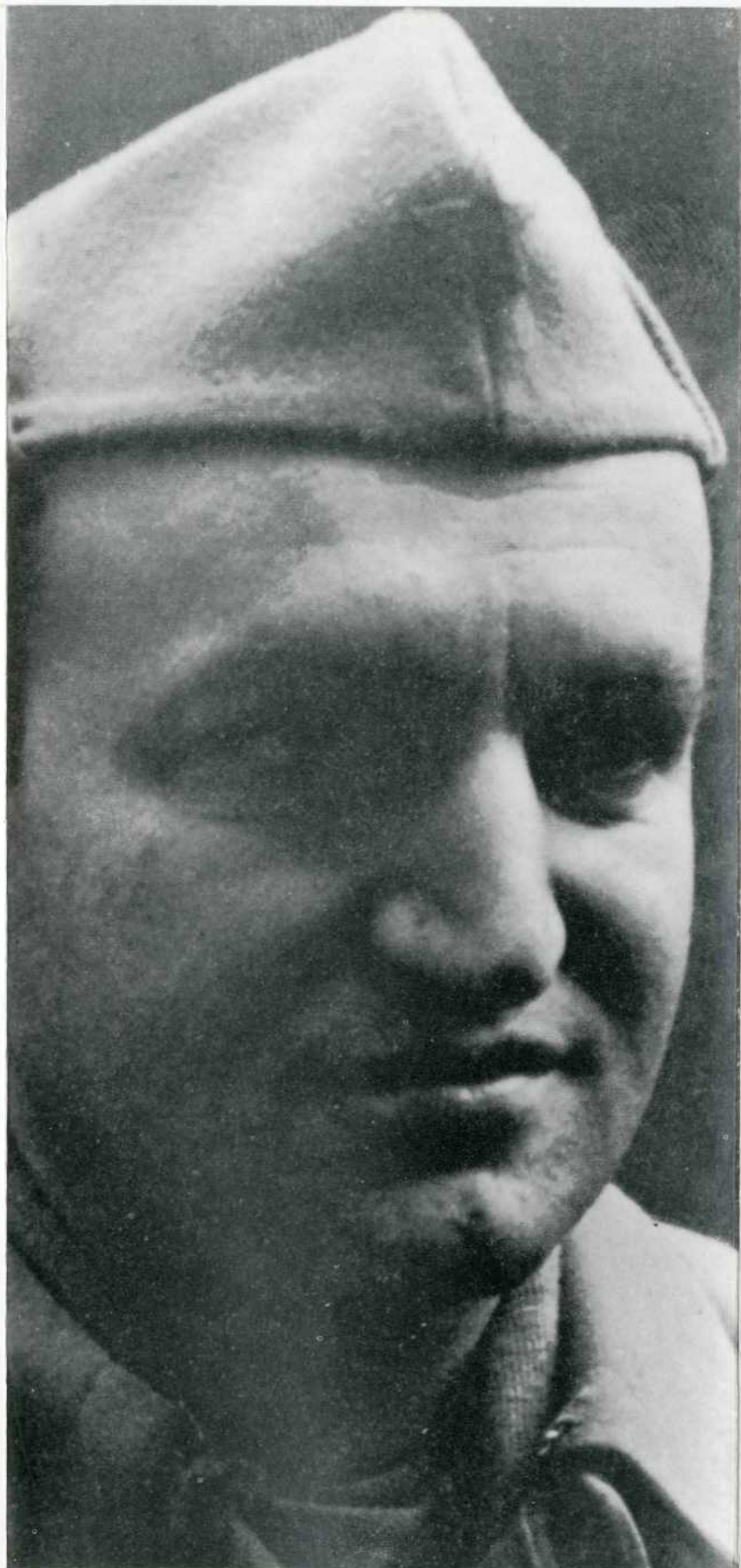
Vladimir Bakarić sudjelovao je u svim značajnim zbivanjima i datumima naše novije povijesti, od 1941. do svoje smrti. U godinama uoči drugog svjetskog rata izrastao je u visprenog publicistu i neumornog agitatora u redovima našeg komunističkog pokreta, jednog od onih mladih intelektualaca na koje se Tito mogao osloniti u formuliranju programa revolucije i u njezinoj pripremi, a onda i u njezinom vođenju. Ni socijalno porijeklo ni materijalni uvjeti života nisu ga silili da postane komunist i revolucionar. On je mogao imati dobru građansku karijeru. No, na Sveučilištu je došao u doticaj s marksizmom i usvojio ga kao pogled na svijet ne da bi ostao salonski komunist, već da bi postao revolucionarni mislilac i istodobno veliki strateg i praktičar naše revolucije. Kao mladi komunistički intelektualac uključio se u tadašnje idejne bitke protiv snaga kontrarevolucije, kao i u raščišćavanje nekih dilema, nejasnoća i lutanja u redovima tzv. lijeve inteligencije i na cjelokupnoj ljestvici, a da bi se komunistički pokret

pravilno usmjerio na to da bude predvodnička snaga širokih narodnih masa. U jednom od njegovih prvih zrelijih marksističkih tekstova: »Nekoliko napomena o perspektivama naše seljačke domovine«, on uoči rata, u tom kratkom, pregnantnom tekstu daje analizu društvenog stanja u staroj Jugoslaviji, i među ostalim utvrđuje da nije više feudalizam u ovoj zemlji neki problem, a što su neki drugi marksistički pisci tada pisali, već je osnovno pitanje kako raskrčiti put daljnjeg društvenog napretka koji ne osigurava nerazvijeni, polukolonijalni kapitalizam. I on utoliko rasuđuje o perspektivama naše zemlje u svjetlu činjenice da su seljačke mase golemi uteg, od čijeg ponašanja zavisi ishod revolucije. Lenjin je davno prije objasnio da seljačke mase mogu biti i snaga revolucije i snaga kontrarevolucije ovisno o tome tko će ih povesti za sobom, tko će ih organizirati, tko će im dati perspektivu. I doista, seljačke mase u našoj revoluciji bile su, ako ništa drugo, glavna fizička snaga. Izvršile su historijski prelom sa sobom i usmjerile se prema novim vizijama života. Vladimir Bakarić je već tada to vidio i nije uzalud čitavog života pokazivao svoj interes za tzv. agrarno i seljačko pitanje.

Kao politički komesar Glavnog štaba NOV-a Hrvatske, bio je duša i organizator partizanske borbe Hrvata i Srba u Hrvatskoj protiv njemačkih i talijanskih fašista i ustaških zlikovaca i svih ostalih vrsta izdajnika naroda. Došao je na dužnost političkog sekretara CK KP Hrvatske u osjetljivom trenutku trijumfa oslobodilačke borbe, ali i opasnosti nacionalističkih natruha u politici rukovodstva KPH. Dva i po desetljeća bio je i formalno prva ličnost, a do svoje smrti stvarno vodeći i najutjecajniji čovjek u KPH, odnosno SKH. Tito ga je pred Drugo zasjedanje AVNOJ-a pozvao u Jajce, pa je išao s rukovodstvom revolucije na Vis i kasnije je bio prisutan u svakom osjetljivom trenutku razmatranja pitanja unutrašnjeg razvoja i međunarodnog položaja i donošenja odluka od strateškog značaja u najužem vodstvu jugoslavenske revolucije i društva s Titom na čelu. Afirmirao se kao jedan od najznačajnijih političara, teoretičara i državnika socijalističke Jugoslavije. Putovao je i u svijet, kada se radilo o posebno važnim delegacijama ili o potrebi da se drugima tumači kako se naša zemlja razvija, koje su karakteristike našeg društva i čemu ono teži.

Posebno bi trebalo istaknuti i dvije vertikale u djelovanju i ponašanju Vladimira Bakarića na čelu komunističkog pokreta u Hrvatskoj: borba za interese vlastite nacije u njezinoj socijalističkoj perspektivi i u jedinstvu i bratstvu svih nacija i nacionalnosti u socijalističkoj Jugoslaviji, uz odlučno suprotstavljanje svakom nacionalizmu i u njezinom okrilju; borba za oslobođenje rada u smislu njegova udruživanja i povezivanja samih proizvođača materijalnih i duhovnih dobara, da bi oni samoupravno odlučivali o višku rada i društvenim sredstvima, kao jedina osnova socijalizma u Jugoslaviji i najzad socijalizma i u svijetu. U tom pogledu Vladimir Bakarić mora biti uzor svakome kome i u Hrvatskoj i u Jugoslaviji uistinu leži na srcu vlast radničke klase i sloboda ljudi i naroda.

Teško je u jednom kratkom osvrtu čak i pobrojati sve ono što je Vladimir Bakarić pružio kao svoj doprinos marksističkoj misli i uopće društvenim naukama, teoriji jugoslavenske socijalističke revolucije i posebno teoriji socijalističkog samoupravljanja. To se posebno odnosi na originalna promišljanja tzv. seljačkog i tzv. nacionalnog pitanja, na nove pri-

stupe fenomenu države u sklopu klasičnog marksističkog interesa za njezino odumiranje, na analiziranje historijskog mjesta socijalističkog samoupravljanja u smislu kretanja u susret asocijaciji slobodnih proizvođača i na istraživanje djelovanja zakona vrijednosti u suvremenom kapitalizmu i suvremenom socijalizmu.

Vladimiru Bakariću dugujemo spoznaju o historijskom mjestu samoupravljanja u samom razvoju socijalizma od državno-socijalističke faze pa u susret asocijaciji slobodnih proizvođača. U Platformi za pripremu stavova i odluka Dese-tog kongresa Saveza komunista Jugoslavije, koja je 1973. godine usvojena kao značajan teorijski dokument, unijeta je njegova misao, da samoupravljanje nije nikakva zamjena za socijalizam, odnosno da samoupravno društvo nije posve zaokružena društvena cjelina s vlastitim unutrašnjim zakonitostima, već da naš samoupravni sistem predstavlja, također »prijelaznu etapu, odnosno etapu prelaza od kapitalizma preko naše početne (prve) faze socijalizma pa do (Marxove) asocijacije slobodnih proizvođača«, tj. do komunizma. »Samoupravno socijalističko društvo, bez njegove povezanosti s razvojem prema komunizmu (asocijaciji slobodnih proizvođača) je besmislica, nije moguće i ne vodi nikamo. Samoupravno socijalističko društvo nije građeno na svojoj osnovi, nego sadrži elemente i buržoaskog društva i socijalizma. Njegov je zadatak, upravo, dalje savladavanje elemenata buržoaskog društva. Ako se ne poštuje taj princip, može se dogoditi da (privremeno) jačaju elementi starog društva, pa i da dođe do kriza socijalističkog razvoja«.

Vladimir Bakarić je već i u svojim ranijim radovima razjasnio bit i potrebu razvijanja proizvodnih odnosa, koji vode pretvaranju viška rada u potreban rad, a na planu klasne strukture poistovjećivanju radnika i radnog čovjeka. U tom smislu on podsjeća da se radi o onome što je Marx podrazumijevao pod pretvaranjem društvenog radnog dana u potreban rad, tj. radi se o pretvaranju sredstava proširene reprodukcije u troškove proizvodnje.

Problem ili problemi društvene reprodukcije neprestano, i može se reći najviše, zaokupljaju Vladimira Bakarića. To se vidi već i po tome što su u njegovim radovima i izlaganjima najčešći pojmovi: proizvodne snage, sredstva proizvodnje, sredstva rada, (neposredni) proizvođač, radnik, radnička klasa, radni čovjek, društveni proizvod, društvena sredstva, proizvodnja, poduzeće, društveni odnosi, ekonomski (privredni) sistem, ekonomski (privredni) razvoj, vrijednost, zakon vrijednosti, višak vrijednosti, rad, radna snaga, potreban rad, višak rada, proizvodnost rada, roba, tržište, cijene, akumulacija, investicije, novac i emisija novca, dohodak, potrošnja, raspodjela, vlasništvo, planiranje. Dakle, to su pojmovi marksističke političke ekonomije, odnosno Marxove kritike buržoaske političke ekonomije. S njima danas mnogi olako barataju. Vladimir Bakarić je u neku ruku škrt u njihovom korištenju baš zbog toga što ih uvijek upotrebljava primjereno, a u svrhu traženja odgovora na najosnovnije među osnovnim pitanjima socijalističke teorije i prakse: kako da se socijalizam razvija djelovanjem zakonitosti kapitalističkog načina proizvodnje koje nužno nasljeđuje, ali i svjesnim unošenjem elemenata udruživanja, podjele i razmjene rada kojima se te zakonitosti dokidaju i društvo kreće u pravcu asocijacije slobodnih proizvođača.

4

5

To su danas opće spoznaje naše teorijske misli, a čiji je prvi formulator i tumač bio Vladimir Bakarić. A one su ugrađene i u Ustav i u Zakon o udruženom radu i u osnove našeg političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, koji se još stvara na današnjoj etapi revolucije. Uz Edvarda Kardelja, koji je neumorno i sa dalekovidnošću razrađivao osnove našeg originalnog i u svijetu respektiranog političkog sistema, Vladimir Bakarić je bez sumnje pružio najveći doprinos teorijskom utemeljenju, pa i praktičnoj razradi puta društvenog razvoja kojim danas korača socijalistička Jugoslavija. Dakako, tu je bilo Titovo strateško vodstvo i njegovo određivanje kursa revolucije.

Klasna struktura društva i promjene u njoj Vladimir Bakarić sagledava u svjetlu razvojnih tendencija socijalizma, nastojeći da uoči što se mijenja i što se već promijenilo u proizvodnim odnosima, pa shodno tome i u društvenom položaju, ulozi i međusobnim odnosima klasa i slojeva (radničke klase, seljaštva, birokracije i tehnokracije, inteligencije, itd.) I na tom su polju njegove analize, viđenja i nalazi i originalni i poticajni, te su uvelike utjecali na teorijske orijentacije i rasprave u društvenim naukama kod nas. Spomenimo njegovu poznatu distinkciju radnika i radnog čovjeka: »Radni čovjek se razlikuje od radnika kao pripadnika radničke klase. Pri tom terminu nije riječ o čovjeku koji živi od svojeg rada, već o čovjeku čiji se rad alimentira iz viška rada. No i taj čovjek radi.« Društveni je razvoj, međutim, već uzeo pravac da se te kategorije stope: »Dovodnjem radnih ljudi izvan neposrednog proizvođača u vezu s njim, to je jedan od elemenata likvidiranja radničke klase kao klase, jer će se oni na kraju krajeva naći u razmjeni rada na sasvim istoj poziciji.«

Vladimir Bakarić je dao određeni i teorijski i praktični doprinos i tretiranju našeg nacionalnog pitanja. Kao veliki sin hrvatskog naroda, rasuđivao je i o njegovoj novijoj političkoj povijesti, o pojedinim ličnostima, ulozi klasa i slojeva u hrvatskom narodu, i znao je zapaziti ono što nitko drugi nije. Podsjećamo u tom smislu na njegov poučni tekst o ponašanju hrvatskog naroda u našem oslobodilačkom ratu, napisan u veljači 1944. godine. Bakarić ostaje u uspomeni srpskog naroda u Hrvatskoj kao onaj koji je najdosljednije zagovarao bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj. Tako se ponašao u oslobodilačkom ratu, tako se ponašao čitavo vrijeme poslije oslobođenja, tako se ponašao u 1971, pa i u onom trenutku kad je u kolektiv sisačke »Željezare«, nacionalno veoma miješan, došao da kaže, naoko grubo, a u stvari s jednom vrstom nadmoćnog optimizma: ovima koji vas dođu prebrojavati po nacionalnosti, kažite: »Marš napo-lje!«, što je tada imalo velikog odjeka i mobilizaciono značenje.

Vladimiru Bakariću pripada i opservacija, data dosta davno, da su naši narodi u drugom svjetskom ratu, kroz svoju zajedničku socijalističku revoluciju, pokazali da prolazi vrijeme ugnjetavanja malih naroda, kada se svatko mogao kako hoće s njima poigravati. I da su upravo naši narodi prvi mali narodi u našoj epohi koji su to na uvjerljiv, vjerodostojan način posvjedočili. I u tome je također bila snaga naše revolucije.

On je bio tu da promišlja i prvi formulira i nove spoznaje, kada je trebalo razmotriti međunacionalne odnose, pažljivo ih analizirati i redefinirati, uvažiti određene promjene u razvo-

6

7

ju proizvodnih snaga i u socijalnoj strukturi društva, pa i u psihologiji i mentalitetu ljudi. Negdje oko 1962. godine daje čuvenu krilaticu da federaciju treba federirati, a 1971. u svadi s hrvatskim nacionalistima koji su bili prodrli i u Partiju i sa smješkom ga na televiziji propitkivali, upozorava: baza nacije treba da bude samoupravljanje, a ne više država.

Posebno je velik doprinos Vladimira Bakarića i teoriji partije unutar marksističke teorije revolucije. Ulogu partije on u svojim analizama uvijek izvodi iz momenta i etape revolucije i društvenog razvoja. Kao i Tita i Kardelja, i njega je najviše zaokupljao odnos partije i narodnih masa. U svom izlaganju na skupu »SKJ i socijalistička revolucija«, održanom povodom 60-te godišnjice KPJ, odnosno SKJ, revolucionarnih sindikata i SKOJ-a, na Bledu u veljači 1980. godine, on je tumačio da golem napredak koji je postiglo naše društvo nije toliko rezultat velikih investicija, ili velike koncentracije sredstava, već da mu je osnovni uzrok bila revolucija, tj. zahtjev radnika i seljaka za društvenim napretkom. Uloga Saveza komunista je u tome, da u radničku klasu i radne mase unosi svijest o pravcu društvenog kretanja, a klasa i mase odlučuju, one preuzimaju rješavanje društvenih problema u skladu sa svojim osnovnim interesima. Partija je tu da bude inicijator društvenih promjena, i što se tiče SKJ on je uvijek s uspjehom polagao ispit pred historijom i masama: »Sve društvene promjene koje su učinjene od godine 1928. do danas učinjene su na inicijativu Partije i sve su one testirane i potvrđene u praksi uz ogromnu podršku masa«.

Stvaralačka misao marksiste i revolucionara Vladimira Bakarića neprestano je zaokupljena svim ključnim temama naše revolucije i svim otvorenim problemima našeg društvenog razvoja. Upozorili smo na samo neka područja i teme, u čijem je postavljanju i promišljanju on dao neprocjenjiv doprinos samoupravnoj marksističkoj misli i posebno teoriji socijalističkog samoupravljanja.

Kao marksističkom teoretičaru, bili su mu strani kompilatorski i citatološki maniri. Težio je da na tragu Marxove metode formulira vlastita stajališta, koja su najmanje bila konvencionalna. Nije krojiu teoriju po mjeri prakse, ali nije istrajavao, sektaški i slijepo, ni na knjiškim dogmama, bez obzira na tokove stvarnosti. U njegovom radu i životu, zaslugom i prilika i vremena, ali i njegovom vlastitom, nije bilo iskušenja: ili biti samo teoretičar koji stvari promatra sa strane i negdje iz zavjetrine, s distance, u ulozi besprizivnog suca s kakve katedre, koji, eto, ima pravorijek, pa ako društvena praksa nije u skadu s njegovim mišljenjem, tim gore po nju, ili pak biti tek puki pragmatik, jedna vrsta teologa političke prakse, koju promišljaju drugi ili nitko. On je i mislio i djelovao, mislio da bi djelovao, tražio dogovore na pitanja koja nameće protivurječan razvoj i našeg društva i suvremenog svijeta. I nije tražio te odgovore, da bi presuđivao zbilji, zauzimao stav moralističke indignacije, prao ruke od svega, već da bi, snagom i disciplinom revolucionara, kojemu je nepodnošljiva svaka malograđanska razbarušenost, filistarski radikalizam koji se skriva i iza revolucionarne poze i marksističke fraze, bio stvaralački angažiran i na teorijskim i na posve praktičnim, dnevnim zadacima revolucije, revolucionarnih promjena.

U današnjem trenutku suočeni smo i dalje s poplavama papagajske apologetike vlastitog društva, koja nema ništa zajedničko s kritičkom i istraživačkom mišlju V. Bakarića, E.

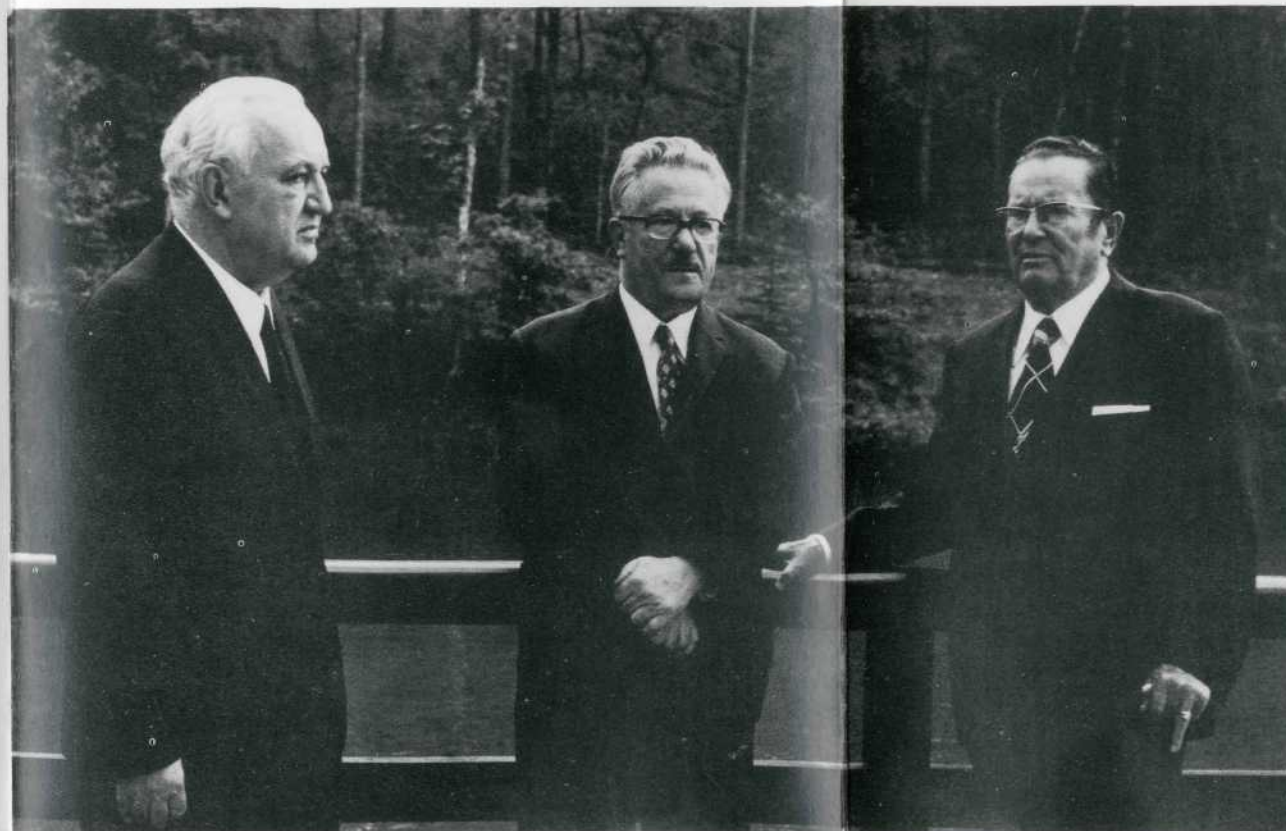
Kardelja, B. Kidriča i drugih iz plejade misaonih revolucionara Titove epohe. Na drugoj strani, kao da dolazi i do procvata marksološke (dakle, ne i marksističke) pameti, i svih vrsti profesionalne nauke i katedarske kritike. Veoma je narasla ona vrsta društvene kritike, o kojoj je V. Bakarić jetko i suvereno govorio 1975. godine u povodu osnivanja Centra CK SKH za idejni i teorijski rad, koji danas nosi njegovo ime, o toj je kritici i E. Kardelj svojedobno pisao »Beleške« i čitave dijelove »Pravaca razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«. Upravo ta i takva kritika kao da počinje više utjecati na široko javno mišljenje nego »partijska pamet«, odnosno Savez komunista u ulozi »kolektivnog intelektualca« radničke klase.

I apologetskoj apoteozii i pamfletskoj kritici svega postojećeg najbolje ćemo se suprotstavljati ako na tragu i misli Vladimira Bakarića istražujemo društvo i osiguramo, i riječju i djelom, pravce razvoja i promjene u društvu koje nastavljaju vertikalu jugoslavenske socijalističke revolucije.

Prva obuhvatnija izložba dokumenata o životu i radu Vladimira Bakarića svjedoči o jednom životu i o jednom životnom djelu koji su svim nitima povezani s epopejom naše povijesti u ovom XX stoljeću, u kojoj su naši narodi i naša zemlja bez sumnje izbili na špicu progresivnih kretanja u svijetu kao nesumnjivi subjekti, kao akteri u revolucionarnoj preobrazbi i u borbi za progres i mir. Kao mali narodi i mala zemlja počeli su odlučivati sami o sebi, i to je nasljeđe Tita i njegovih suboraca, a Vladimir Bakarić spada u nekolicinu najistaknutijih, koje ćemo moći i morati sačuvati i dalje razvijati, usprkos svim teškoćama, pa i kolebanjima koje nas danas pogađaju i sputavaju.

dr Stipe Šušvar

8

9

1. Otac Stjepan, Vladimir i Stefanija, 1914.
2. Fotografija Vladimira Bakarića sa legitimacije za povlaštenu vožnju željeznicom, 1927/28.
3. Portret Vladimira Bakarića, Zagreb, 1931.
4. Kuća Rade Pilje u selu Zbjeg u kojoj je bio smješten GŠH od listopada 1941. do veljače 1942.
5. Vladimir Bakarić pozdravlja učesnike I zasjedanja ZAVNOH-a u ime GŠH, Otočac, 13. 06. 1943.
6. Vladimir Bakarić za radnim stolom u kabinetu, Zagreb, 1945.
7. Vladimir Bakarić govori na IV kongresu SKH, Zagreb, 7 – 10. 04. 1959.
8. Tito, Vladimir Bakarić i Edvard Kardelj na Brdu kod Kranja, 28. 05. 1975.
9. Orden »Jugoslavenske velike zvezde«, 1972.

Izdavač:
MUZEJ REVOLUCIJE NARODA
HRVATSKE

Autori izložbe:
KATARINA BABIĆ, viši kustos
ANDRO PURTIĆ, kustos

Likovno oblikovanje:
MLADEN PEJAKOVIĆ, ak. slikar

Fotografija:
NENAD GATTIN

Tisak:
OFFSET KRAJNOVIĆ

Naklada: 6000